

Facem vacances

Jaume Corbera Pou

Universitat de les Illes Balears

Una de les conseqüències perjudicials per a la llengua catalana de la castellanització històrica, iniciada encara d'una manera dèbil en el segle XVI i acrescuda contínuament fins al segle actual, ha estat la de provocar ultracorreccions injustificades que han conduït a la marginació, i fins i tot a l'oblit total, de formes genuïnes, ben formades i documentades dins la nostra història lingüística, només pel «pecat» que eren massa semblants a les corresponents castellanes. En qualque cas han estat substituïdes, en la proposta fabriana, per variants dialectals més diferenciades de la castellana (com *ordre* en lloc de *orde*), per formes falses sortides d'una mala ortografia històrica (com *butlletí* en lloc de *bolletí*) o per gal·licismes, que curiosament són més acceptables per a la intel·lectualitat catalana que els castellanismes, com si França no hagués fet tant de mal, o més, al català com el que ha fet Espanya; i un exemple significatiu d'aquests darrers és *vacances* en lloc de *vacacions*. Hom ha arribat a insinuar que *vacacions*, present en el DGLC com a forma secundària de *vacances*, és un castellanisme admès per Fabra com a concessió innecessària, com *fatxada* o *regressar*.²

La història de *vacacions* i *vacances*, però, és ben diferent de com ens l'han presentada, i és la història de la substitució, amb el beneplàcit acadèmic, d'una paraula catalana de genuïtat indiscutible per un barbarisme (perquè els gal·licismes poden ser també barbarismes) absolutament superflu, sobrer, innecessari, que l'única virtut que tenia era ser diferent del castellà. Vegem-ne les dades.³

Com a llatinisme, *vacació* és documentat en català en el segle XV amb el significat de 'Estat d'una cosa vacant (càrrec, plaça, etc.)' (DCVB):

En temps de la vacació del regne per mort del Rey, doc. a. 1461 (Col. Bof. XIV, 45) (DCVB)
«la vacació d'un benefici de la seu...», Girona, 1472 (DAg, VIII, 175)

lo temps de la administració del seu ofici, occorrent la vacació del dit benefici, de presentar al dit en Bernat Cabot / àbil, ydòneu e suficient a obtenir dit benefici occorrent la vacació de aquell, e porien ignorar aquell ésser de parentel·la del / manant que aquells ho la major part de aquells, hoccorrent vacació del dit benefici per mort vel alias sien obligats presentar (*Manual de consells de Gandia a la fi del segle XV* 1, p. 326 - línies 3, 20, 32, CICA).

Ja en tenim un exemple en plural amb un significat que clarament és un precedent del significat propi de la llengua moderna:

A desestrat, a tantes virtuts has fèries donades!; veritat, a instància tua, en tots aquests ha vacances, d'on és verificat ço que dix lo Psalmiste (*Memorial del pecador remut*, I, p. 160, línia 19, s. xv, CICA)

Aquesta aparició de *vacació* en català és més o menys contemporània de l'aparició en francès (*vacation*, 1355; NDEH) i en castellà (*vacación*, en el diccionari de Nebrija; DCELC, IV, 662); en canvi, en italià no està documentada *vacazione* fins al XIX (DELI).

En 1507, en el diccionari llatí-català de Nebrija, adaptat per Gabriel Busa, es diu que *vacació* és 'de estar ocios' (DECLIC, IX, 17), significat que també ja s'assembla a l'actual de 'període de descans' d'una activitat, el qual ja és plenament vigent en el segle XVII:

Vacacions en lo studi *Litterarum intermissio. Solemnes feriae*. Ara tenim vacances. *Studiorum vacationem habemus, dedimus...* Los negligents sempre fan vacances. *Ignavis semper feriae*. En temps de vacances no se hà de dexar del tot lo estudiar... Vacances en la Audiencia. ... *Iurisdictionis intermissio* (*Fons verborum et phrasium ad iuventuten latinitate*

1 Vegeu el meu treball *Encerts i desencerts de la grafia catalana TLL*, dins *Estudis filològics en homenatge al professor Jordi Colomina*, Alacant 2017 [descarregable a l'adreça <https://goo.gl/risjPz>].

2 Vegeu, per exemple, l'escrit de Jordi Badia, un perspicaç analista lingüístic, *Les vacances, la fatxada i aquesta dèria de parlar bé*, al blog *El clot de les ànimes* (16 de juliol del 2017).

3 Les dades no són exhaustives, però sí que són prou significatives.

imbuendam, ex thesauris ... En P. Antonio Font...
Barcelona 1637, p. 320).

En el diccionari de Joan Lacavalleria i Dulacs hi ha afegit el significat de 'estat de vida', que no trobam en els altres:

Feriat o vacació Hec Feriae, arum. Haec Vacatio, onis. *Feriat, vacacions.*

Vacació estat de vida... Quina es la vostra vacació? ... Vacació o estament de menstrual... Ser de alguna vacació de menstrual, fer algun estament de menstrual... V. Feriat (Gazophylacium catalano-latinum: dictiones phrasibus illustratas, ordine literario comprehendens: cui subjicitur irregularium verborum elenchus, 1696, pp. 473 i 1002).

En el diccionari de Pere Antoni Torra hi llegim:

Vacacions de estudis...

Vacacions hi ha en los estudis... Los negligents sempre fan vacances... En temps de vacances no he de deixar del tot de estudiar

Vacacions hi ha en las Audiencias... (p. 560)⁴(*Dictionarium seu Thesaurus Catalano-Latinus verborum ac phrasium...* Petro Torra, Barcelona, ed. de 1701).

I al cap d'un segle:

VACACIÓ. s. f. *Vacación*. Vacatio.

TÈNIR VACACIONS ÈLS TRIBUNALS, LAS AULAS, & C. *Tener, o estar en vacaciones los tribunales, las aulas.* Vacare, cessare scholas, senatum (*Diccionario catalan-castellano-latino por ... J. Esteve... J. Belvitges ... A. Juglá, tomo primero, Barcelona 1803, p. 397*).

En veiem l'ús dins la llengua popular en aquest fragment:

Tots els que hasta el present venien á la escola del *Móle*, sen poden anar á vacances, perque les llisons de *política y de dret* que se donaben, se li han anat de la testa al redactor (*El Mole*, 23, València, 1837. És la primera documentació que ens n'ofereix el CTILC).

I apareix en altres obres lexicogràfiques:

Vacació f. *Vacación, feria, huelga*

– pl. *fiestas* (*Diccionario catalán-castellano, por F. Ab. F. P. y M. M.*, Barcelona 1839, p. 620).

VACACIÓ. s. f. Suspensió de estudis ó negocis per algun temps. Sol usarse en plural y també se pren per lo matèx temps en que queda suspes lo treball. *Vacación, huelga.* Vacatio, feriae. *Vacation, vacance.* *Vacanze* (*Diccionari catalá-castellá-llatí-frances-italiá*, per una societat de catalans, tomo segon, Barcelona 1839, p. 1070).

Vacació. f. Suspensió de negòci, de trabày. = Punt de los estudiants. *Vacación* (Pere Antoni Figuera: *Diccionari mallorquí-castellà*, Palma 1840, p. 576).

VACACION. s. f. Suspension de los negocios ó estudios por algun tiempo. Se usa comunmente en plural, y también se toma por el mismo tiempo en que se cesa del trabajo. – Vacació. | *Feriae*. || *Vacation*. = *Vacanze* (*Diccionario castellano-catalan-latino-francés-italiano, por Martí, Bordas y Cortada. Tomo tercero, Barcelona 1848, p. 765*). Vacació. En sentit de suspensió dels treballs. *Feria, huelga* (*Diccionario manual ó vocabulario completo de las lenguas catalana-castellana...*, por D. Santiago Angel Saura, Barcelona 1859 (3a ed.), p. 365).

VACACIÓ. f. Professió... || Descans, suspensió del treball, temps de folga. *Vacacion, feria, huelga.* Otium, || || [...] || pl. *Feriat, cessació d'estudis. Vacaciones, feriados. Feriae, arum* || for. Cessació de plets, vistas y actes jurídichs. *Vacaciones, ferias.* *Feriae forenses* (*Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana y llatina*, per D. Pere Labernia... Considerablement augmentat y corretgit per una societat de literats, cultivadors de la llengua catalana, tom 2n, Barcelona 1865, p. 744).

VACACIO. f. Suspensión de los negocios ó estudios por algun tiempo. Se usa comunmente en plural, y también se toma por el mismo tiempo en que se cesa del trabajo. *Vacacion.* f. *Feriae* (*Nuevo diccionario mallorquin-castellano-latín... por... Juan José Amengual, tomo II, Palma 1878, p. 570*).

Entrat el segle xx, *vacacions* era encara la forma

4 Hom podria objectar-hi, a aquests exemples, que les fonts del *Fons verborum* i del *Thesaurus* són diccionaris castellans (v. Veny (1993), ps. 11-21), i que per tant aquí hi podria haver un castellanisme, però el fet que *vacació* ja es trobi en segles anteriors anul·la aquesta objecció. Quant al significat de "estat de vida" que aporta Lacavalleria sí que és clarament pres del seu model francès, *Le dictionnaire royal augmenté*, de François-Antoine Pomey (Lió 1671). V. Montalat (2015).

popular catalana d'anomenar el període de descans de la feina o dels estudis, però ara n'apareix el competidor *vacances*, que per als qui es guiaven pel prejudici de l'antiespanyolisme era el terme ideal. Segons Careta i Vidal es deia al Seminari de Solsona (!), i aquesta dada única que en tenia ja li bastava per a considerar *vacacions* un barbarisme:

VACACIONS. Vacansas.

D'us corrent en lo Seminari de Solsona (*Diccionari de barbrismes introduhits en la llengua catalana*, Barcelona 1901, p. 427).

Però ja hi ha qualque escriptor que usa el neologisme, que és realment un barbarisme, perquè ve a substituir, sense que n'hi hagi necessitat, el terme genuí històric:

Y així, d'hora curta en hora curta, ab vacances llargues, van preparant generacions y més generacions de... humanes cucurbitàcies (1908. **Classificació** Assaig. [No diu nom d'autor ni lloc de publicació.] És la primera documentació en plural al CTILC).

Quan Pompeu Fabra fa el *Diccionari ortogràfic* (1917) no pot ignorar *vacació* – *vacacions*, però fa concessió a la nova forma que ha començat a circular a Barcelona i la hi inclou també: *vacança* – *vacances*. De tota manera, cal reconèixer que *vacança* com a derivat de *vacar*, amb el sentit de 'estat d'un càrrec, d'una plaça, etc. vacants...' era una forma legítima, ben formada, i com a tal la podia recollir en aquest diccionari sense definicions, tot i que fos de creació molt novella.

Després, a poc a poc, sense saber ben bé per què, el barbarisme *vacances* es va generalitzant i la genuïna *vacacions* va quedant arraconada:

recordo que fins c. 1920, es deia més aviat *vacacions* a Bna., però des de llavors preponderà *vacances*, com ara diu tothom (DECLIC, IX, 17). **vacació** f. vacança.

vacança f. Estat d'un càrrec, d'una plaça, etc. vacants... | Pl. Temps de repòs durant el qual cessen els estudis d'una escola, els treballs d'un tribunal, etc.; temps de repòs concedit a un funcionari (DGLC, 1703).

En el *Diccionari general* Fabra hauria pogut distingir *vacança* com a derivat vàlid de *vacar*, amb el primer significat, i *vacacions*, amb el segon significat, però, probablement influït també per la dèria de separar-se del castellà sempre que pogués i pel filofrancesisme, considerà la segona forma secundària en tot de la

primera, i donà a aquesta tot el protagonisme (sense cap base històrica), cosa que segurament afavorí que llavors, encara amb més força, *vacacions* fos considerada falsament un espanyolisme pels il·lustrats catalanistes de l'època i *vacances* s'anàs escampant com a «bon català».

Però la imposició de *vacances* per *vacacions* no va ser tan ràpida, i encara avui en dia, sortosament, no és total:

VACACIÓ. [...] 2. Suspensió dels negocis o estudis durant un cert temps. [...] 3. pl. Temps que dura aquesta suspensió. CAST. *vacaciones*... VACANÇA. (de *vacar*). VACACIÓ (*Pal·las. Diccionari català il·lustrat...* per E. Vallès. Novíssima edició corregida i ampliada, Barcelona [1947], p. 686).

En 1962, en el DCVB just acabat, hi llegim:

VACACIÓ f.

|| 1. Estat d'una cosa vacant (càrrec, plaça, etc.); cast. *vacación*. En temps de la vacació del regne per mort del Rey, doc. a. 1461 (Co. Bof. XIV, 45). En cars de vacatió de alguna de las ditas càtedras, Ordin. Univ. 1596, f. 40.

|| 2. pl. Temps de repòs durant el qual cessen els estudis d'una escola, els treballs d'un tribunal, d'un funcionari, etc.; cast. *vacaciones*. Després d'haver-se amarat de sol, de llibertat i d'alegria durant les vacances, Ruyra Parada 11.

Fon.: bəkəsió (or.); bakasió (occ., Val.); vakasió (Cast., Al.); vəkəsió (bal.).

Sinòn.: vacança.

Etim.: pres del llatí *vacatiōne*, mat. sign.

VACANÇA f.

Vacació.

Var. form.: vacància.

Fon.: bəkánsə (or.); bakánsa (Val.).

És a dir, dóna *vacació* com a forma primària i *vacança* com a forma secundària, amb el pes de la documentació antiga i moderna (l'aval de Ruyra no és menyspreable) i de l'etimologia a favor de la primera, i l'absència de documentació i d'etimologia per a la segona. Aquestes dades haurien pogut fer reflexionar els vigilants de la normativa que potser no era encertat el DGLC en el tractament d'aquests mots, però no hi hagué cap reacció i es va anar consolidant la consideració de *vacances* com la vertadera forma catalana i de *vacacions* com una forma presa del castellà, o en qualsevol cas molt secundària. Només Moll es va mantenir en l'ús de *vacacions*, si bé hagué d'acceptar l'existència de *vacances*:

VACACIÓ *vacación*.

VACANCES *vacaciones* [Aquesta entrada pertany a la sèrie B, «o sia la dels mots que els baleàrics no empram en el llenguatge parlat, però els trobam usats en els escrits literaris»] (Francesc de B. Moll: *Vocabulari mallorquí castellà, amb inclusió de les paraules típiques de Menorca i Eivissa*. Palma: Moll, 1965, p. 314).

La darrera citació que ens dóna el CTILC de *vacacions* en un autor literari és de Joan Brossa:

Durant les vacances
no em fa res d'obrir els melons
en el parc d'atraccions
i passejar amb pantalons
perquè més que els rigodons
m'agrada pujar als vagons
de les muntanyes russes
(**Títol:** *Fregolisme o monòlegs de transformació* (1965-1966)).

Si hem de fer cas dels *vigilants*, però, *vacacions* encara era bastant popular, perquè no s'aturen els qui recorden que en bon català cal dir *vacances*:

Vacacions.– **Vacances** (Antoni Ferret: *Parleu més bé el català*. Barcelona: Claret, 1973, p. 27, dins el capítol «Sinònims típics catalans sovint oblidats o ignorats»).

vacacions ... *vacances* (Aureli Cortiella i Martret: *Vocabulari de barbarismes*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1981).

vacacions. Variant secundària (corresponent al cast. *vacaciones*) de *vacances* (cf. fr. *vacances*, it. *vacanze*) (Josep Ruai i Vinyet: *Diccionari auxiliar*. Moià, 1996).

Qualcuns, així mateix, consideren més o menys equivalents totes dues formes:

**vacacions (*vacances*).

***vacances* (*Poal. Vocabulari bàsic ampliat. Estructures bàsiques*. Ed. Aymà, 1978; p. 145). Tant el Fabra com la GEC, i els altres diccionaris, donen com a sinònim de **vacança** la forma **vacació**, sense més explicacions; creiem que no hi ha raó per a proscriure, doncs, com a equivalent de **vacances** la forma **vacacions**, forma que s'usa sovint en la llengua parlada, i que l'Alc.-Moll ja donava per bona. *Tinc una setmana de vacacions*. *Les vacacions de l'estiu* (*Diccionari Regina d'ús del català*. Barcelona 1984, p. 532).

En l'actualitat, el barbarisme *vacances*, malgrat aquestes poques obres que l'equiparen a *vacacions*, està molt introduït sobretot en la llengua formal. El DIEC manté la prioritat i les definicions del Fabra de 1932, i el *Gran diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana, reconeixent-ne l'antiguitat i el seu origen com a llatíisme, considera *vacacions* una forma secundària de *vacances*, que creu derivada de *vacar*.

¿És simplement això, *vacances*? El *Gran diccionari de la llengua catalana* defineix aquest verb així: «No estar ocupats un càrrec, una plaça, una dignitat, etc.», i res més, i ja he esmentat abans que amb aquest significat *vacança* és un derivat perfectament acceptable, format com ho va ser en francès originalment *vacance*, a partir de *vaquer*:

vacance ... fin *xvi* s., au sens de «manque» dans un text jurid.; 1611, Cotgrave, «état d'une charge sans titulaire» (NDEH, 779).

Però en francès ja en el segle *xvii* *vacances* va ampliar el significat a «1623, Sorel, *au plur.*, “*temps ou l'on ne va plus en classe*”» (l.c.), significat que posteriorment passà a l'italià *vacanze*, segons el DELI, 5, 1407. En català també és antic el llatíisme *vacar*, amb el mateix significat, però en època antiga no va generar mai el derivat *vacança*, potser perquè *vacació* ja incorporava aquest sentit com a substantiu. I per què en francès *vacances* va adquirir el nou significat si també hi havia *vacation*? Doncs segurament perquè *vacation*, ja des del final del segle *xiv*, s'havia especialitzat en el significat de «'occupation, emploi, puis 'temps quotidien consacré à une affaire'» (NDEH, 779), a partir del significat secundari del llatí *vaco* 'dedicar-se a' (en temps d'oci). No es podia mantenir gaire temps que *vacation* volgués dir alhora 'ocupació' i 'manca d'ocupació'; vet aquí la necessitat de crear un mot nou amb aquest segon significat, necessitat que el sistema podia resoldre amb un derivat del verb. Com que en català *vacació* no va tenir mai aquest segon significat (encara que qualche diccionari el posàs), no va sorgir la necessitat de crear cap altra forma.

Però a finals del segle *xix* i principis del *xx* França i el francès eren per a molts catalans un model prestigiós, cosa que afavorí l'adopció per les classes il·lustrades de gal·licismes diversos,⁵ entre ells *vacances*, que per als introductors servia per a afegir un element de diferenciació amb el castellà, car

5 Vegeu la nota 1.

vacacions i *vacaciones* s'assemblaven massa. Potser el Seminari de Solsona va ser un dels punts d'irradiació de gal·licismes, però d'això no en tenc constància. Estranyament, Barri (1999) no recull aquest mot, tan evident, segurament perquè havent estat sempre considerat, des de Fabra, una formació catalana genuïna (més que l'altra), aquesta recercadora no va veure la necessitat d'investigar-lo.

Avui en dia *vacances*, un barbarisme superflu del català, ha guanyat la batalla dels registres formals al genuí *vacacions*, fins i tot als territoris on aquest encara resisteix l'envestida d'aquell:

vacances / vacacions El terme generalitzat per a tot el territori lingüístic pel que fa a usos administratius és *vacances* (*Llibre d'estil per als mitjans de comunicació orals i escrits*. Consell de Mallorca – Universitat de les Illes Balears).

Mestres, correctors i assessors ensenyen que *vacances* és la forma bona i *vacacions* la dolenta. Pareix que només el *Diccionari normatiu valencià* dóna preferència a la segona i posa la primera com a secundària.

Jo, pel meu compte, continuaré fent vacances sempre que podré. ■

Referències bibliogràfiques no desplegadas dins el text

BARRI I MASATS, Montserrat. *Aportació a l'estudi dels gal·licismes del català*. Barcelona: IEC, 1999.

CICA. *Corpus informatitzat del català antic*. Dirigit per Joan Torruella junt amb Manuel Pérez Saldanya i Josep Martines, <<http://www.cica.cat/>> (consulta: 30-7-2017).

CTILC. *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana*, <<http://ctilc.iec.cat/>> (consulta: 30-7-2017).

DAG. Sota la cura de P. Fabra i M. de Montoliu. *Diccionari Aguiló. Materials lexicogràfics aplegats per Marià Aguiló i Fuster*, toms I-VIII. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1915-1931.

DCELC: COROMINES, Joan. *Diccionario Crítico Etimológico de la Lengua Castellana* (I-IV). Madrid: Gredos, 1976 (3a reimp.).

DCVB: ALCOVER, Antoni Maria; MOLL, Francesc de B. *Diccionari Català-Valencià-Balear*, volums 1-10, Mallorca: Moll, 1968-1975 (2a ed.).

DECLIC: COROMINES, Joan. *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, (I-X). Barcelona: Curial – "la Caixa", 1980-2001.

DELI: CORTELAZZO, Manlio; ZOLLI, Paolo. *Dizionario etimologico della lingua italiana*, volums 1-5, Bolonya: Zanichelli, 1979-1988.

DGLC: FABRA, Pompeu. *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1932.

DIEC. *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007 (2a ed.).

MONTALAT, Pere. «La font francesa del *Gazophylacium catalano-latinum* de Joan Lacavalleria», en *Llengua & Literatura*, núm. 25 (2015), pp. 7-27.

NDEH: DAUZAT, Albert; DUBOIS, Jean; MITTERAND, Henri. *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*. París: Librairie Larousse, 1985 (4a ed.).

VENY, Joan. *Dialectologia filològica*. Barcelona: Curial – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.